

IDEOLOGI

En skrift om
fackföreningsrörelsens
teoretiska grunder

Karl Marx 1818–1883
Friedrich Engels 1820–1895

Edmund Burke 1728–1797

Adam Smith 1723–1790

Utgiven av LOs
Utvecklingsavdelning
LO-skolan Runö

Ideologi

– en skrift om fackföreningsrörelsens teoretiska grundvalar

Introduktion

Nedan följer texten i den utgivna skriften. Den här gavs ut 1984, så den har några år på nacken. En del referenser som ATP-striden och Löntagarfondsdebatten är det nästa bara vi över 50 som nickar igenkännande till. Men jag hoppas yngre läsare har överseende med det, eftersom materialet i stort är väldigt bra.

I början på 80-talet fanns det ett projekt inom LO som hette ”Ideologisering av fackliga studier” – där man kände behovet att gå till grunden kring frågor om varför vi har fackföreningar över huvud taget och vad vilka värderingar är det som i grunden styr det fackliga arbetet.

Jag har en känsla av att det fanns en liten motreaktion mot de fackliga utbildningarna i slutet på 1970-talet som var centrerade kring alla nya arbetsrättslagar som kom i mitten på 70-talet. Det var massiva utbildningsinsatser med mycket statliga pengar i ryggen, där fackligt förtroendevald tragglade LAS (1974), FML (1974), MBL (1976), AML (1977)... o s v. Från de fackliga kursgårdarna utexaminerades horder efter horder av välutbildade förtroendevalda, men kanske med en något ensidig kompetens. I värsta fall blev de bara paragrafryttare utan djupare förståelse för det fackliga uppdraget. Därav uppdraget att ideologisera de fackliga studierna i början av 80-talet.

I texten finns det en hel del referenser till det fackligt-politiska samarbetet med Socialdemokraterna, som för en vänsterpartist kan kännas udda att läsa. Många av de referenserna är i praktiken överspelade, då Socialdemokraterna ändrat så mycket i sitt partiprogram och i sin reella politik. Där jag känt att texten behöver kommenteras har jag gjort en del noter och försökt jämföra Socialdemokraternas och Vänsterpartiets partiprogram då och nu, och det står ganska klart att det är Vänsterpartiet, snarare än Socialdemokraterna, som ligger närmast fackföreningsrörelsens grundläggande värderingar idag.

Jag tycker studiematerialet är bra och försöker fånga väldigt mycket på mindre än 30 sidor. Det går alltid att vara petimäter och klaga på ofullständiga förklaringar till komplicerade ideologiska teorier. Men det finns så få bra inkörsportar till ideologiska studier, så det får man leva med. Vill man fördjupa sig så är det ju inget problem att hitta tjockare böcker.

Mycket nöje!

Patrik Olofsson

Haninge 2020-07-04

Inledning

För att kunna förändra och förbättra behöver vi bra teorier att arbeta utifrån. Kunskaper om arbetarrörelsens grundläggande idéer är nödvändiga och en viktig del av en ökad medvetenhet. Om vi ska kunna använda rörelsens idéer och teorier måste vi först ta in dem i vår egen tankevärld, pröva den, förstå dem, tänka och känna med dem! Detta är en fortlöpande process och innebär, att medvetenhet inte är en statisk en gång för alla given kunskap, utan något som ständigt pågår.

Jag har koncentrerat mig på några av de grundläggande elementen i arbetarrörelsens ideologi:

- den materialistiska grundsynen
- arbetet
- produktionen
- solidariteten
- demokratisynen

Inom vart och ett av dessa områden har jag dels gjort en kortfattad teoretisk genomgång, dels försökt ange några vägar för hur man kan pröva och diskutera idéerna och teorierna i den verklighet som omger oss. Inledningsvis finns ett kort avsnitt om begreppet ideologi.

Bengt Johansson, lärare på LO-skolan Viskadalen, 1984

Kapitel 1

Vad är en ideologi?

Ideologierna tar fastare form när de politiska masspartierna skapas och utvecklas under 1800-talets senare hälft. Konservatismen, liberalismen och socialismen sätter sin prägel på den politiska verksamheten.

Jörgen Westerståhl skriver i sin bok, [Att studera politik](#):

”Uttrycket ideologi kan definieras på många sätt och det har stått åtskillig diskussion om var man ska dra gränsen mellan politiska värderingar eller idéer i övrigt. Allmänt torde man vara överens om att reservera ideologibegreppet för en mer kvalificerad form av politisk åskådning, kvalificerad i den meningen att mellan de olika elementen i ideologin skall råda ett sammanhang, de skall ingå i en totalsyn som gör att man kan tala om ett slags politisk världsåskådning.”

Så uttryckt kan en ideologi definieras så här:

Ideologin är ett system av idéer, som tillsammans bildar en någorlunda sammanhängande avgränsad helhet, samt har en viss varaktighet i tiden. Den ska ge allmänna riktlinjer för det politiska handlandet på längre sikt. Dessa riktlinjer är i sin tur grundade på ett antal basvärderingar, sammanflätade med en bestämd uppfattning om den sociala verklighetens beskaffenhet.

Det finns en uppenbar risk för att vi okritiskt godtar begreppet ideologi som ett i sig positivt uttryck. Det är lätt att vi följer associationskedjan ideologi – idé – ideal – idealist – idealism och då får begreppet förtecken som leder eller förleder till idealiserade bilder och uppfattningar av den verklighet som omger oss i stället för att vi kritiskt granskar verklighet.

Det är inte alltid som ideologin syftar till att ge en helt korrekt bild av verkligheten:

”De styrande brukar känna behov av att framställa det system man representerar som legalt, effektivt, rättvist och bra på alla sätt. Om folk i allmänhet kan fås att acceptera en sådan beskrivning, kommer de troligen att sluta upp bakom den existerande styrelseformen. Under dessa omständigheter är det naturligtvis mycket lättare att regera ett land. För att uppnå en sådan legitimering av systemet är det inte ovanligt att de styrande försöker ge en idealiserad bild av det egna samhället uttryckt i ideologiska termer”.

Citatet är hämtat från Jervas bok: [Hur man studerar politik](#).

Vi måste lära oss att avslöja vad saker är - inte tro på vad de synes vara! Det gäller då inte bara våra motståndares sätt att argumentera och agera. Det gäller i lika hög grad vårt eget politiska och fackliga handlande.

Kapitel 2

Arbetarrörelsens ideologi i teori och praktik

Det finns många sätt att beskriva och strukturera arbetarrörelsens ideologi. Vi har här valt att behandla ideologin utifrån några för arbetarrörelsen centrala områden. Med arbetarrörelsen menar vi då i första hand fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska partiet. Dessa båda organisationer har ju i många sammanhang manifesterat en gemensam ideologi både historiskt och i praktisk verksamhet.¹

Vi har valt att ta fram fem områden:

Den materialistiska grundsynen

- arbetarrörelsens syn på människan och hennes vara i samhället
- en socialistisk människosyn
- helhetssyn och sammanhang

Arbetet

- rätten till arbete
- arbetets organisation
- arbetets dubbla funktion (ekonomiskt- socialt)
- rätten till medbestämmande
- rätten till personlig utveckling

¹ Det här materialet är skrivet 1984 och det kan då funnits fog för påståendet, eller i mångas öron kanske låtit rimligt. Å andra sidan finns det många skäl till varför det funnits, och fortfarande finns, ett parti till vänster om Socialdemokraterna. I många avgörande skeden i historien har Socialdemokraterna girat långt högerut när det behövs som mest att de stått kvar på det som här beskrivs som arbetarrörelsens ideologiska grund. Nu senast 2019 i samband med [Januariavtalet](#) och det som följt i dess spår; [Socialdemokraterna fortsätter sin resa höger ut](#) och [Sverige behöver fler trygga jobb](#).

Produktionen

- planerad, målmedveten produktion
- planerad hushållning
- kollektivt ägande och bestämmande över produktionen

Solidariteten

- alla människors lika värde (jämlighet)
- rättvis (solidarisk) fördelning av produktionsresultatet
- den kollektiva kraften

Demokratisynen

- demokratis innehåll och omfattning
- synen på människan

Kapitel 3

Den materialistiska grundsynen

”Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande.”²

Det här berömda Marx-citatet kan vara en lämplig ingress till avsnittet om arbetarrörelsens materialistiska grundsyn på människan och hennes vara i samhället. Här betonas produktionsförhållandenas betydelse för våra tänkesätt och handlingsmönster. En betydelse som är både direkt och indirekt.

² ”Det allmänna resultat, till vilket jag kommit och som, sedan jag en gång kommit fram till det, tjänade mig som ledtråd i mina studier, kan kort formuleras sålunda: I sitt livs samhälleliga produktion träder människorna i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden, produktionsförhållanden, som motsvarar en bestämd utvecklingsgrad av deras materiella produktivkrafter. Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhälleliga medvetandet. Det materiella livets produktionsätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande. På ett visst stadium av sin utveckling råkar samhällets materiella produktivkrafter i motsättning till de rådande produktionsförhållandena, eller, vad som bara är ett juridiskt uttryck för detta, med de egendomsförhållanden, inom vilka dessa produktivkrafter hittills rört sig. Från att ha varit utvecklingsformer för produktivkrafterna förvandlas dessa förhållanden till fjärrar för desamma. Då inträder en period av social revolution.” Karl Marx, [Till kritiken av den politiska ekonomi, förordet](#).

Direkt på så sätt att vi präglas av vårt vardagsliv:

- Ett arbete som kräver underkastelse och förhindrar insikter om helheter formar passiva människor
- Ett arbete som förutsätter konkurrens mellan människor gör att konkurrensideologin vinner terräng
- Är arbetslivet uppbyggt som en pyramid, som delar människor i styrande och styrda, påverkar detta människors sätt att tänka och handla. På detta sätt sker en mer eller mindre osynlig inläring.

Påverkan sker också indirekt. De som behärskar produktionsmedlen i ett samhälle bestämmer till en del också produktionen av tankar och handlingsmönster genom sitt inflytande över massmedia och kulturproduktion.

Det är framför allt i en materialistisk grundsyn på människan och på samhället som vi skiljer oss från ett borgerligt ”idealistiskt” betraktelsesätt. Det är också denna materialistiska grundsyn som påverkar (eller i varje fall borde påverka) arbetarrörelsens målformuleringar och dess praktiska handlande.

Samtidigt kan vi konstatera, att det är den idealistiska samhälls- och människosynen som i kraft av produktionsförhållanden och ”kulturdominans” präglar dagens samhälle och därmed också människorna i detta samhälle.

För att förändra samhället måste människor bli ”materialistiskt medvetna”.

Materialism - Idealism - två synsätt

En materialistisk grundsyn är ett av de viktigaste ”verktygen” i vår ideologi, när vi skall bearbeta vår verklighet.

Vi stöter dock på ett praktiskt/pedagogiskt problem, när vi ska arbeta med att föra ut och få människor att förstå ett materialistiskt synsätt på tillvaron i samhället.

Ordet materialism har blivit ”belastat” eftersom vi vanligtvis följer associationskedjan materialism - materiell - materialist = den som gör allt för den snöda vinningens skull, prylsamlaren etc.

Därmed får ordet en negativ klang.

På samma sätt, fast i positiv riktning, går associationskedjan för ordet idealism ideell- idealist = den som oegennyttigt hänger sig åt saker och ting.

Om man inte ger sig tid att klara ut hur de här uttrycken - materialism och idealism - används i ideologisk betydelse, löper man risken att få en känslomässigt negativ reaktion mot begreppet materialism och därmed också mot den materialistiska grundsynen.

Vi bör alltså först försöka klara ut vad som menas med de två begreppen materialism och idealism, eftersom det betyder så mycket för förståelsen av våra idéer och av vårt praktiska handlande. Inte minst gäller detta människosynen.

Kortfattat kan vi uttrycka det så här:

Materialism: innebär att vi i första hand söker orsakerna till människors göranden och låtanden i deras materiella tillvaro (exempelvis hur det arbete de har är organiserat, vilket innehåll deras arbete har, hur arbetsmiljön ser ut, hur bostadsförhållandena ser ut etc.) Om vi står inför problem så söker vi i första hand kartlägga situationen och sedan möjligheterna att förändra denna situation (den materiella tillvaron).

Idealism: står för ett synsätt, där vi i första hand söker orsakerna till människors beteenden hos människor själva. Problemen löses då i första hand genom att försöka förändra människorna, anpassa dem till situationen, en form av kurativ verksamhet.

Bildmässigt kan det uttryckas så här i en förenklad modell:

Materialism	Idealism
 Vi måste förändra situationen (arbetspl. samh. etc) och det måste vi göra tillsammans med dem som befinner sig i situationen. Materialisten arbetar tillsammans med människor. Människor blir subjekt	 Vi måste förändra människorna , anpassa dem till situationen. Det kan ske genom upplysning, attitydförändring ibland med kurativa medel. Idealisten arbetar för människor, med människor. Människor blir objekt .

Materialism och idealism handlar alltså om två olika synsätt - idéströmningar - som i stor utsträckning påverkat och påverkar människor, organisationers och politiska inriktningars idéer, tankar och handlingsmönster. De är två i grunden olika uppfattningar om människan och hennes tillvaro i samhället.

Det kan beskrivas så här:

Materialism	Idealism
Människan är en produkt av sin miljö. Samhället styrs av ekonomiska behov/motiv. Konflikter/problem beror på miljön (samhället). Endast genom att förändra samhället (systemet) kan vi förändra (för) människan.	Människan är som hon är = Summan av sina egenskaper. Samhället är en spegelbild av människans egenskaper. Konflikter/problem beror på den mänskliga naturen. Svårt att förändra, man kan inrätta sig efter realiteterna – anpassa sig.

Det här sättet att beskriva en materialistisk respektive idealistisk människosyn betecknas som **mekanisk**. Med mekanisk menar vi då att utvecklingen (förändringen) är en enkelriktad process, där människan saknar möjlighet att påverka. Hon är - **materialistiskt**: ett passivt föremål för anpassning, - **idealistiskt**: helt styrd inifrån av medfödda program.

Ur ett materialistiskt betraktelsesätt är det viktigt att människor blir medvetna om att det är arbetets innehåll och organisation som i grunden präglar människan. Det gäller då inte bara ekonomiskt utan för hela hennes livssituation.

Men samtidigt som vi på detta sätt ger uttryck för uppfattningen att människors liv formas av deras materiella tillvaro, präglas vår ideologi av en syn på människan som aktiv och skapande varelse, med förmåga att förändra sig själv och sin omgivning.

Det finns en dynamik i detta förhållande, att människor präglas av sin historia men samtidigt är med och skapar den.

En förändring av produktionsförhållandena är nödvändig för att skapa ett samhälle präglat av mänsklig välfärd, men det kräver aktiva, medvetna människor som är beredda att delta i den förändring, en och ta ansvar för den. Det är denna aktiva medverkan som är en av poängerna i ett materialistiskt arbetssätt, därför att den också ökar människors medvetenhet och därmed i förlängningen den kollektiva styrkan hos organisationen.

Vi har en stark tilltro till människors vilja och förmåga att skapa och förändra. Det är en av de viktigaste förutsättningarna för den reformistiska socialismen.

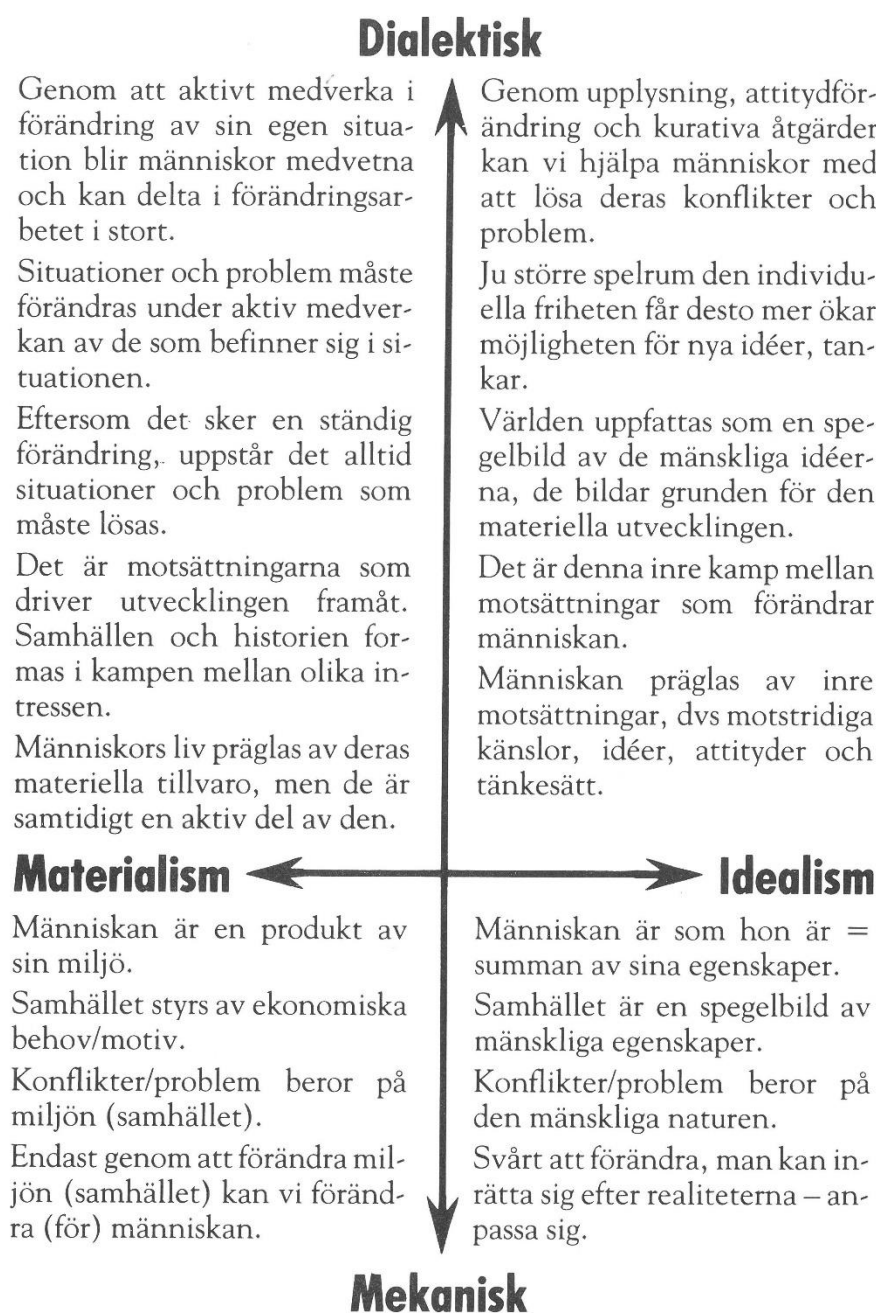
Här möter vi en annan människosyn, som präglas av ett **dialektiskt** synsätt. Med dialektiskt menar vi då, att utvecklingen (förändringen) drivs fram av motsättningar - ömsesidig påverkan - mellan olika intressen, mellan miljö - människa e t c, och där människan aktivt deltar i processen.

Idealistiskt: Människan präglas av inre motsättningar och kampen mellan dessa motsättningar förändrar människan.

Materialistiskt: utvecklingen i den materiella verkligheten drivs fram av sina egna motsättningar - men i dessa motsättningar ingår även människan som ett aktivt väsen.

Vi kan då bygga på vår tidigare modell - den mekaniska - med ytterligare två fält. Då får vi en modell med fyra fält: mekanisk materialism; mekanisk idealism, dialektisk materialism; dialektisk idealism.

Läs modellen så här; den ”mekaniska” delen läses uppifrån och ner, den ”dialektiska” delen läses nedifrån och upp.

Det är naturligtvis inte så enkelt, att verkligheten kan sorteras efter så här raka linjer. Det är inte heller det ”bokstavstroga” som är intressant utan mer den grundinställning till människor och samhälle som vi bär med oss i vårt vardagsarbete.

Verkligheten är ju inte i sig objektiv. Den ser olika ut beroende på med vilka ”glasögon” vi betraktar den. De glasögonen kan exempelvis vara socialistiska (materialistiska) eller borgerliga (idealistiska). Det är inte bara så att verkligheten ter sig olika. Valet av åtgärder och metoder att genomföra dem blir också olika.

Vi behöver aktiva människor för att förändra och förbättra vår tillvaro och vi vet att människor är aktiva och skapande.

Samtidigt vet vi hur starkt vi präglas av det kapitalistiska samhället, hur de villkor under vilka många människor lever utgör ett till synes oöverstigligt hinder för att kunna och våga vara aktiv.

Att hitta former för att ge människor den säkerhet, kunskap och styrka, som behövs för att aktivt delta i förändringsarbetet, tillhör en av de mest centrala frågorna för arbetarrörelsen att hitta lösningar på.

Kapitel 4

Idéer i teori och praktik

Fackföreningsrörelsens framväxt i Sverige

- striden mellan liberaler och socialister om vem som skulle styra fackföreningarna

Senare delen av 1800-talet är dramatisk i många avseenden - då accelererar industrialiseringen, då ”föds” fackföreningsrörelsen och då utkämpas striden mellan liberaler och socialister om makten över fackföreningarna. Det är i långa stycken en strid med ideologiska förtecken.

Det finns bra skildringar av detta dramatiska skede i bl a [Rune Nordins](#) bok:

Fackföreningsrörelsen i Sverige och Knut Bäckström: [Arbetarrörelsen i Sverige del 1](#).

Frågor att diskutera:

- Vad skiljer och vad förenar liberalernas och socialisternas syn på fackföreningarna, deras uppgifter och mål? ³
- Varför blev fackföreningsrörelsen socialistisk? ⁴

³ Vidare lästips: ovan nämnda [Arbetarrörelsen i Sverige](#) (särskilt kapitel 5) av Knut Bäckström.

⁴ Vidare lästips: Hjalmar Branting, [Hvarför arbetarrörelsen måste bli socialistisk](#), Murbruk Förlag

Partiernas ideologi i teori och praktik

Välj ut någon stor politisk fråga, exempelvis rösträttsfrågan, ATP -frågan, skolreformerna, arbetsrättslagarna, löntagarfondsfrågan.....

Några frågor att diskutera:

Vilka ståndpunkter har partierna tagit i den här frågan (i utredningsarbetet, i riksdagen, i den offentliga debatten)?

Hur motiverar man dessa ståndpunkter?

Finns det ”täckning” för dessa motiv i partiernas program, stämmer teori - praktik överens?

Speglar ståndpunkterna partiernas grundläggande syn på samhället, människan och demokratin? I så fall hur?

Helhetssyn och sammanhang

Helhetssynen är ett grundläggande element i arbetarrörelsens ideologi, en viktig del av den materialistiska grundsynen. Det handlar om att finna och förstå sambanden mellan olika saker som sker i och omkring oss, att kunna se till helheten i vårt eget sätt att handla men också i det som händer runt omkring oss, i närsamhället, (arbetsplatsen, bostadsområdet), i samhället i stort både nationellt och internationellt.

Det finns många krafter som verkar hindrande för en sådan helhetssyn. Vi får idag en splittrad bild av samhället och därmed också av vår egen tillvaro. Arbetet delas upp i fler och mindre moment. Hjärna och hand skiljs åt. Experterna blir allt fler och får allt snävare kompetensområden. Massmedia ger fragmentariska bilder av verkligheten. Det är svårt att överblicka vad som sker och varför det sker. Detta kan för många leda till en ”vilsenhet i tillvaron”, som utnyttjas av en mer eller mindre fördomsfri kommersialism. Stora delar av fritidsindustrin är ett exempel på detta.

Allteftersom fritiden har ökat, har människan som konsument blivit ett begärligt område för ”behovsskapare”. Många blir ett lätt, fångat byte för dem, som vill hjälpa till att ”fylla människors tillvaro”, ge dem ”en positiv fritid”.

Vi måste bli medvetna om sambandet mellan det personliga och det gemensamma. Det kan hjälpa oss att förstå varför vi fungerar som vi gör, men också att anledningen till vårt sätt att fungera främst är att söka i hur samhället och produktionen är organiserad och inte i första hand inom oss själva som individer.

En sådan medveten helhetssyn kan öka våra möjligheter att dels stå emot den kommersiella pressen, dels aktivt medverka i en för, ändring av förutsättningarna för vårt personliga och gemensamma liv.

Det som vi här talat om - behovet av en helhetssyn, av förmågan att se sammanhang - gäller i lika hög grad för organisationerna och vårt kollektiva arbete där. Vi måste ha ”bra på fötterna” om vi

som organisation ska nå framgång i fackliga och politiska sammanhang. Det här är då lika viktigt för händelser på lokalplanet som för organisationernas centrala överväganden och beslut.

Tyvärr finns det tendenser inom våra egna organisationer som motverkar en sådan helhetssyn på bl a det fackliga arbetet. Vi anpassar oss - med rätt eller orätt - till våra motståndares sätt att organisera sig. Det fackliga arbetet delas upp, specialfunktionerna blir allt fler. Det kan leda till att den samlade kollektiva kraften går förlorad.

Att skaffa sig ett historiskt perspektiv på händelser, frågor, samhällsförändring e t c, är ett viktigt led i helhetssynen. Med historia menar vi då inte bara det som hände för flera hundra år sedan. Även det som hände igår är historia idag.

Genom att studera verkligheten sådan som den är och som den har varit, skaffar vi oss den överblick och den erfarenhet, som är nödvändig för oss när vi ska bestämma vårt fortsatta handlande i olika situationer. Samtidigt bör vi pröva dessa förslag till handlingar mot de mål och program vi utifrån vår ideologi satt upp.

Idéer i teori och praktik

Helhetssyn på det fackliga arbetet

LO-80-rapporten – LO-kongressen 1981 - pekar på hur det kapitalistiska samhället präglas av specialisering och arbetsdelning, en prägling som främjar olikhet, passivitet och trånga perspektiv. Även om vi - fackföreningsrörelsen - hävdar att allt hänger ihop, att helheten är nödvändig för ett förnuftigt handlande, tvingas vi ofta att anpassa oss till arbetsgivarnas organisationsmönster. Därmed har också vår rörelse präglats av samma specialisering och arbetsdelning.

LO-80-rapporten är ett verkligt användbart material för diskussioner och förslag om den fackliga organisationens verksamhet och organisation. Ideologiskt är det viktigt, att just arbetarrörelsens organisationer fungerar på ett sådant sätt som rörelsen själv ger uttryck för i sin ideologi. Den - rörelsen - skall utgöra en motstruktur till det kapitalistiska samhället och träna medlemmarna i sin roll i ett förändrat samhälle.

- Hur kan vi förstärka helhetssynen på det fackliga arbetet?
 - * vad innebär en helhetssyn på det fackliga arbetet?
 - * hur kan vi förena den bevakande och den offensiva rollen?
 - * hur kan vi praktiskt få en bättre helhet i det fackliga arbetet på den egna arbetsplatsen?
 - * i den egna avdelningen?
 - * mellan olika organisationer lokalt - centralt - internationellt?

Det fackligt-politiska samarbetet

”Fackföreningsrörelsens strävan att ge arbetarna samma andel som andra av samhällets materiella och kulturella välstånd har varit framgångsrik, genom att kampen också har förts med politiska vapen.”

(LO-80-rapporten)

Det är lätt att plocka fram reformer och politiska beslut under årens lopp, som kommit till tack vare en stabil facklig politisk samverkan mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratins.⁵

Länge har rollfördelningen mellan partiet (s) och fackföreningsrörelsen byggts på uppfattningen om partiet som den offensiva kraften och fackföreningsrörelsen som den defensiva bevakaren.

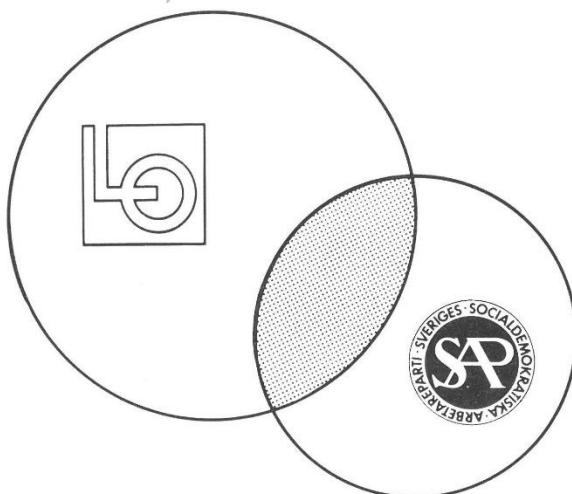
Det har kommit in allt fler samhällspolitiska frågor i det fackliga arbetet på olika plan. Fackliga organisationer skriver politiska handlingsprogram både lokalt, regionalt och centralt.

Fackföreningsrörelsen deltar aktivt i utredningsarbetet, remissyttranden i samhällspolitiska frågor och t.c. Rollerna är inte längre givna. Dessutom är det inte längre helt riktigt att betrakta dem som skilda organisationer för samma rörelse. Organisatoriskt är båda massorganisationer, men medan fackföreningsrörelsen samlar alla arbetare, politiskt medvetna eller ej, socialister likväl som anhängare av andra samhällsåskådningar, så samlar partiet socialdemokrater, såväl arbetare som folk ur andra samhällsklasser. Helt identiska blir de alltså inte, men kärnan av medlemmarna är desamma och ideologin är gemensam.

Bildmässigt kan det se ut så här:

Har en friare opinionsbildande roll

Samlar alla arbetare oavsett partitillhörighet.

Har en parlamentarisk roll. Måste ibland göra politiskt taktiska bedömningar.

Samlar alla socialdemokrater oavsett yrke och klasstillhörighet.

⁵ Naturligtvis kan speciellt svensk fackföreningsrörelse peka på flera framsteg i det fackligt-politiska samarbetet med Socialdemokraterna. Men utvecklingen de senaste decennierna har inte varit lika ljusa. Socialdemokratins högervändning har inneburit att man har blivit allt mindre lyhörda till fackliga krav och, än värre, ibland bedrivit politik som varit kontraproduktiv för fackföreningsrörelse. Samtidigt finns det avigsidor med den organisationsmodellen, särskilt då partiet i modellen haft långvariga regeringsinnehav. I ett samtida partiprogram från VPK 1987 säger man: "Organiserad samverkan mellan statsapparaten, monopolkapitalet och organisationslivets byråkratier har blivit ett vanligt mönster på såväl central som kommunal nivå: korporativa drag framträder". En del av det korporativa draget i denna modell har också inneburit politiskt förtryck av fackligt aktiva med annan partitillhörighet än socialdemokratisk, bl.a. svartlistning och uteslutning av fackligt aktiva till vänster om socialdemokratins. Vänsterpartiet slår fast i nuvarande partiprogrammet: "De fackliga organisationerna ska vara självständiga i förhållande till företagen, staten och de politiska partierna" (2004, reviderat 2016). Facken ska driva på politiken, men stå självständig i förhållande till alla andra inblandade parter - det skulle vara den absolut hälsosammaste ordningen för alla.

Hur kan den fackligt-politiska helhetssynen förstärkas? 6

- Vad kan vi konkret göra för att stärka det fackligt-politiska samarbetet på våra hemorter?
- Hur får vi fler fackligt organiserade arbetare att aktivt delta i partiets föreningsverksamhet?
- Varför är det så få arbetare som företräder socialdemokratiska partiet på olika nivåer?
- Vad kan vi göra åt detta?

Kapitel 5

Arbetet

Arbetet har ett egenvärde, sägs det, och det är väl riktigt i varje fall i den kultur vi lever i. Men för många är arbetet ett nödvändigt ont. Det ses som enbart ett sätt att skaffa pengar; **arbetets ekonomiska sida**. Men arbetet har också en **social sida**. Vi präglas av vårt arbete. Hur vårt arbete ser ut, vad vi gör och hur vi gör det påverkar i hög grad vårt sätt att vara både i och utanför arbetet.

Sättet att organisera arbetet får negativa sociala återverkningar för många av våra medlemmar. Även om merparten av orsakerna för människors psyko-sociala besvär finns att söka på arbetsplatsen, är det oftast samhället som får ta det ekonomiskt-sociala ansvaret för att hjälpa, lindra och bota. Eftersom många orsaker till problemen ligger utanför det som samhället kan angripa, blir åtgärderna ofta av mer kurativ karaktär, att anpassa människor istället för att ändra miljön.

Vill vi att människor ska kunna utvecklas och ta till vara sina inneboende möjligheter, ja då måste vi intressera oss för hur folk har det i sitt arbete, vilket innehåll arbetet har och hur det är organiserat. Då räcker det inte med att kräva arbete åt alla även om detta är ett viktigt krav. Vi måste ställa krav på innehåll och organisation.

Det här framstår idag kanske klarare än tidigare och sätter sina spår i arbetarrörelsens programskrivningar och i många av de böcker, som behandlar frågor kring arbetsmarknad och produktion.

I partiprogrammet (s) heter det exempelvis:

6 Samma frågeställningar kan användas i det för en diskussion inom Vänsterpartiet.

”Socialdemokratin ställer arbetet i förgrunden för sin politik, ty arbetets villkor bestämmer människornas inbördes förhållanden och präglar samhället som helhet. Därför spelar frågan om produktionens organisation en huvudroll för människornas frigörelse”.⁷

Rapporten Fackföreningsrörelsen och arbetsmarknadspolitiken, (LO-kongressen 1976) säger:

”Medvetandet om arbetets betydelse för att skapa välfärd för människorna är grundläggande för arbetarrörelsens ideologi och praktiskt handlande. Arbetarrörelsen avvisar uppfattningen om arbete och kapital som två likvärdiga produktionsfaktorer. Produktionsförhållandena skall ordnas så att det mänskliga arbetet sätts främst.

Arbetet har den dubbla uppgiften att producera varor och tjänster som människor behöver och att ge personlig tillfredsställelse. Rätten till arbete och valfrihet på arbetsmarknaden är därför av grundläggande betydelse för människors välfärd.”

Det här får naturligtvis inte förleda oss till att tro att det enbart är arbetet som formar människornas medvetande. Vi utsätts ju ständigt för direkt påverkan av exempelvis massmedia, reklam etc. Skolan påverkar naturligtvis starkt unga människor liksom det kommersiella och kulturella utbudet av musik, film o s v.

Vi måste bli medvetna om de processer, som påverkar människor, men lika nödvändigt är det att vi är klara över att människans roll inte är ödesbunden utan kan förändras. Ju fler som blir medvetna om detta, desto större möjligheter har vi att förändra och förbättra.

Det är därför ideologiskt viktigt att behandla arbetet och frågor som hör dit.

Idéer i teori och praktik

Arbetets innehåll och organisation

Frågor kring arbetet - medbestämmande, arbetsmiljö, arbetsorganisation e t c - präglade stora delar av LO-kongressen 1976. Kongressens krav på arbetet kan sammanfattas i fyra punkter:

- * Arbetet skall vara omväxlande och utvecklande.
- * Arbetet skall främja solidaritet.
- * Arbetet ska ge självständighet och inflytande över det egna arbetet
- * Arbetet ska ge egenvärde.

⁷ I Vänsterpartiets partiprogram finns liknande tankegångar: ”Arbetsmarknad och arbetsliv är centrala arenor i en socialistisk, feministisk och antirasistisk strategi. Rikedomar och välstånd skapas genom människors arbete. Arbetet ger möjlighet till delaktighet i samhällslivet, såväl individuellt som kollektivt. Egen försörjning är grunden för personlig frigörelse och självständighet. I lönearbetet tar sig maktförhållanden kopplat till klassamhälle sina tydligaste uttryck och dessa reproduceras senare i samhället i stort.” I det socialdemokratiska partiprogrammet som refereras ovan ligger en stark betoning på arbetets organisering. Det är rätt naturligt i en situation med full sysselsättning att det programmatiska fokus ligger på arbetets organisering, medbestämmande och ”Det goda arbetet” e t c. Vänsterpartiets program är skrivet 2004 (reviderat 2016), när arbetslösheten är mycket högre, och då är det tämligen logiskt att det finns en starkare betoning på vikten att ha ett arbete över huvud taget, för få saker försvagar den fackliga rörelsen och arbetarklassen – individuellt och kollektivt – som hög arbetslöshet.

Frågor att bearbeta och diskutera:

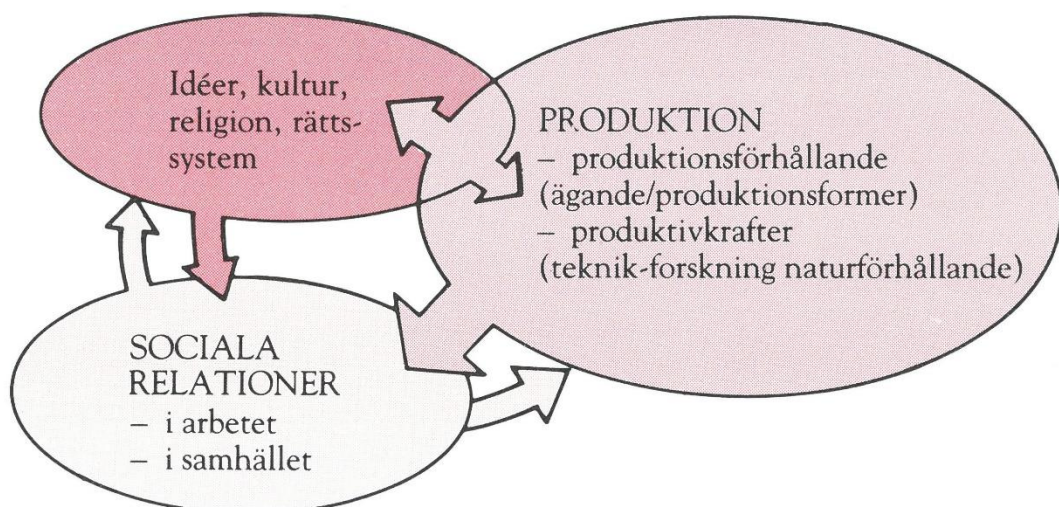
- Hur ser det arbete ut som uppfyller dessa krav?
- Finns det sådana arbeten? - Ge exempel.
- Hur är det med ditt eget arbete, dina kamraters?
- Vad är det som främjar/hindrar att kraven förverkligas?
- Om vi ser de fyra kraven på arbetet som ett konkret uttryck för en del av vår ideologi, hur ska vi gå tillväga för att förändra arbetets innehåll och organisation så att det bättre stämmer överens med vår ideologi?

Produktionen

Arbetarrörelsens idéer har sina rötter i marxismen. Detta står klart när man studerar rörelsens syn på produktionen och dess betydelse för samhällssystem och för människors ekonomiska och sociala liv. Det här är ett citat från förordet till "Till kritiken av den politiska ekonomin" av Karl Marx:

"I sitt livs samhällsliga produktion träder människorna i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden, **produktionsförhållanden**, som motsvarar en bestämd utveckling av deras **materiella produktivkrafter**. Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhällsliga medvetandet. Det materiella livets produktionssätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara utan tvärtom deras samhällsliga vara som bestämmer deras medvetenhet."

Det är inte det lättaste att tolka en sådan här teoretisk text, än mindre om den är skriven på 1800-talet. Modellen på nästa sida är ett försök att beskriva texten i starkt förenklad form.

Den här modellen (det finns många andra beskrivningar) visar på produktionens/ekonomins centrala roll i samhällssystemen. Den belyser också att det inte är ett statiskt utan ett i hög grad **dialektiskt** förhållande, med fortgående förändringar.

Att människorna ”träder i bestämda, nödvändiga, av deras vilja oberoende förhållanden” ... betyder inte att det är en ”självgående” process. Tvärtom är produktionens utveckling och förändring resultatet av ekonomiska och politiska beslut. Det är bara det att dessa beslut ligger långt bortom arbetarna i dagens kapitalistiska system.

De som har den ekonomiska makten styr inte bara produktionen utan också mycket av de tankar, idéer och rättssystem som bär upp samhället.

I förra avsnittet tog vi upp arbetarrörelsens inställning till arbetet. Det formella kravet om arbete åt alla räcker inte. Arbetet måste ge människor något mer än bara en ekonomisk ersättning.

Samma sak gäller för arbetarrörelsens syn på produktionen. Enbart ökad produktion räcker inte som mål (även om det kan tyckas så i kristider). ”Fackföreningsrörelsen har aldrig accepterat monopolekonomins ohämmade expansion med sikte på att först uppfinna nya behov och därefter tillgodose dem i syfte att göra goda vinster” heter det i landssekreteriatets utlåtande över näringspolitiska motioner till LO-kongressen 1976.

Vi måste fråga oss vad som ska produceras, av vem det ska produceras, hur produktionen skall gå till, vem som ska ha slutprodukten och vilka behov den ska täcka.

Därför måste kraven vara att produktionen ska vara **planerad** - svara mot angelägna ändamål, den måste vara **medveten** - fylla de behov människor har individuellt och kollektivt, den måste vara **ansvarsfull** - hushålla med människor och naturresurser.

Man kan naturligtvis ställa frågor som exempelvis: Vad är mest angelägna behov? Vad innebär en behovsstyrd utveckling? Vem ska bestämma vad som är angelägna behov? E t c.

En sak vet vi: Idag är det i största utsträckning de kommersiella krafterna som bestämmer vad som menas med behov och hur dessa skall tillfredsställas. Det är i grunden en maktfråga.

Detta leder in på flera områden där arbetarrörelsen markerar sina uppfattningar. Ett sådant område är det reella inflytandet över produktionen.

I partiprogrammet (s) heter det:

”I detta syfte vill socialdemokratin så omdana samhället, att bestämmanderätten över produktionen och dess fördelning läggs i hela folkets händer, att medborgarna frigörs från beroende av varje slags maktgrupper utanför deras kontroll och att en på klasser uppbyggd samhällsordning lämnar plats för en gemenskap av på frihetens och likställighetens grund samverkande människor.

Socialdemokratin vill därför ersätta den nuvarande ekonomiska maktkoncentrationen i enskilda händer med en ordning där varje människa har rätt att som medborgare, löntagare och

konsument påverka produktionens inriktning och fördelning, produktionsapparaten utformning och arbetets villkor.”^{8 9}

Arbetsrättsreformerna under 70-talet har naturligtvis stärkt de fackliga organisationernas möjligheter att påverka företagets verk, samhet. Det finns dock en avgörande skillnad mellan rätten till förhandlingar och avtal om produktionsbeslut och inflytande i kraft av makt över kapitalet. Den som behärskar kapitalet är den som bestämmer. Den som förhandlar kan i sista hand bara reservera sig.

Så länge makten över kapitalet ensidigt finns på ena sidan av för, handlingsbordet, har arbetarna små reella möjligheter att vara med och besluta om produktionens inriktning och organisation.

Ett grundläggande inslag i fackföreningsrörelsens ideologi är, att det är arbetet i sig som ska ge rätten till medbestämmande över produktionens villkor och fördelningen av dess resultat.

Därför måste en socialistisk produktionsordning bygga på kollektivt ägande och kollektivt beslutande.

⁸ Dessa rader är nu utsträdda ur det socialdemokratiska partiprogrammet och ersatta av: ”Socialdemokratin vill låta demokratins ideal präglade hela samhället och människors inbördes förhållande. Medborgarnas gemensamma vilja, utvecklade i en fri och öppen debatt och uttalade i demokratiska val, är alltid överordnad andra maktanspråk och intressen. Demokratin har därför företräde före marknaden. Genom demokratin bestämmer medborgarna vilka principer som ska styra samhällsutvecklingen och hur uppgifter och ansvar ska fördelas mellan det gemensamma och det enskilda, mellan det offentliga och marknaden.” Ambitionen att ”omdanna samhället” är utbytt mot ”demokratins företräde före marknaden”. Det innebär att man inte i grunden vill ändra den existerande ordningen.

⁹ Hos Vänsterpartiet uttrycks den samhällsomvandlande viljan i partiprogrammet bland annat i detta: ”Den socialistiska samhällsomvandlingen är ett resultat av kapitalismens motsättningar och folkets kamp. Det är i kontrasten mellan samhällets strukturer och människans möjligheter vi ser nödvändigheten av en grundläggande samhällsförändring. Socialismen är förverkligandet av ett ekonomiskt och politiskt demokratiskt system. Det socialistiska målet är människans frigörelse.”

Två grundprinciper om produktionen

Man kan renodla två grundprinciper för hur produktionen styrs (kan styras).

A. Det är människors behov av varor och tjänster och av menings, fullt och utvecklande arbete som styr produktionens inriktning och organisation.

B. Det är kapitalets avkastning (vinsten) som styr produktionens inriktning och organisation.

De här två principerna kan utvecklas ytterligare:

Polariseringen i schemat är medveten. Det är klart att den s k verkligheten uppvisar en rad mellanformer. Men på samma sätt som gäller för diskussionen om materialism och idealism, är det här i första hand fråga om att presentera två synsätt. Valet av synsätt måste avspeglas i det praktiska arbetet, även om resultaten i verkligheten kanske inte på långt när motsvarar den renodlade principen. Det är inriktningen, sättet att tänka och analysera, som är viktigt.

Utifrån de här två polariserade synsätten på produktionen kan man ta upp en rad frågor och problem om produktion - företagsekonomi - samhällsekonomi.

Idéer i teori och praktik

Den gemensamma (offentliga) sektorn - det privata näringslivet ¹⁰

Tag ut ett eller flera privata företag och något eller några ur den gemensamma sektorn.

Undersök:

- vad man producerar (inriktning)
- varför man producerar (mål- drivkraft)
- för vem man producerar (målgrupper)
- hur man producerar (arbetsorganisation - teknik)
- Finns det skillnader/likheter mellan gemensam och privat produktion?
- Vari består dessa skillnader/likheter och vad kan de bero på?
- Kan man härleda deras sätt att producera till någon av grundprinciperna (se ovan)? Är det i så fall samma grundprinciper i båda fallen?
- Vem bestämmer behovet av det man producerar?
- Vem kan påverka detta behov och på vilket sätt kan det göras?

Folkrörelseföretag - löntagarägda företag - privata företag ¹¹

- Betyder vem som äger företaget något för hur detta fungerar?
- Kan man se skillnader mellan ett privat företag - en folkrörelse, ett företag - ett sk löntagarägt företag?

¹⁰ I Vänsterpartiets partiprogram lyfts värdet av den offentliga sektorn upp på flera ställen, bland annat: "I Sverige har arbetarrörelsen varit pådrivande i uppbyggandet av en omfattande offentlig sektor i ekonomin, finansierad genom progressiv beskattning av medborgare och företag och understödd av en ekonomisk politik för full sysselsättning. En gemensam och solidarisk sektor, grundad på principen "av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov", utjämnar klass- och könsskillnader. En mer rättvis fördelning av inkomster och levnadsbetingelser mellan olika grupper av yrkesverksamma och mellan de yrkesverksamma och dem som står utanför arbetsmarknaden blir möjlig. Medborgarna får större möjligheter att genom demokratiska beslut och offentlig diskussion styra samhällsekonomin utveckling."

¹¹ I Vänsterpartiets partiprogram diskuteras de kollektiva ägandeformerna på detta sätt: "Kapitalets makt måste brytas för att demokratin ska kunna fördjupas och breddas. De rättigheter som springer ur ägandet måste begränsas och ägandet i sig övergå till gemensamma former. Oavsett ägandeform måste de arbetandes inflytande över företagen garanteras och fördjupas. Att själv kunna påverka arbetets utformning, förläggning och utveckling är centrala mål. Kampen för ekonomisk demokrati, en kamp som har både klass- och könsaspekter, måste föras på flera plan och i olika former. Ur medborgarperspektivet är det samhälleliga ägandet avgörande. Genom kommunalt eller statligt ägande ges de demokratiskt valda församlingarna ett övergripande ansvar för produktion av varor och tjänster. Därmed blir det möjligt att låta samhällsnyttan styra verksamheten i stället för kortsiktigt vinstmaximerande. Om samhällsnyttan får råda är det lättare att styra mot ett mer ekologiskt och socialt hållbart samhälle. En längre tidshorisont i samband med produktion av varor och tjänster gör det naturligt att ta hänsyn till hur verksamheten påverkar miljön. För dem som arbetar i företagen är det den lokala makten som är viktigast. Det naturliga uttrycket för detta är det arbetarägda, kooperativa företaget där företagsledningen väljs demokratiskt och riktlinjer för verksamheten beslutas gemensamt."

- Eller har det rådande ekonomiska systemet så stor påverkan och ger så snäva utrymmen för ett annorlunda företagande, att alla företag oavsett ägandeform tvingas arbeta på samma sätt?
- Kan arbetet i någon mån prägla företagens sätt att bedriva sin verksamhet, om det är folkrörelse/löntagarägda företag?
- Kan vi dra några praktiskt-konkreta lärdomar för vårt arbete med arbetets förnyelse för löntagarfundsdiskussionen?
- Vilka krav kan (ska) vi ställa på ett folkrörelseföretag - ett löntagarägt företag?
- Hur uppfylls de kraven i de företag ni granskat?
- Hur kan vi med fackliga medel förbättra eventuella brister?

Samhället - produktionen - näringspolitiken

Vi har tidigare talat om fackföreningsrörelsens krav på en planerad, målmedveten och ansvarsfull produktion. I partiprogrammet (s) talar man om behovet av en demokratisk kontroll över ekonomin. Man pekar på vikten av att det finns både en övergripande planmässig hushållning och utrymme för lokala initiativ. ”Hela den ekonomiska verksamheten måste samordnas till en planmässig hushållning under medborgarnas kontroll.”^{12 13}

- Vad har vi för möjligheter att påverka vad som ska produceras, hur produktionen ska organiseras?
 - * som individer/konsumenter, enskilt eller i grupp
 - * som facklig organisation, lokalt, regionalt, centralt
 - * samhällspolitiskt, lokalt, regionalt, centralt
- Går det att förena individers/gruppers behov av att kunna påverka och besluta om sina nära angelägenheter (om produktionen) med samhällets ansvar för att rättvist ta vara på de gemensamma resurserna?
- Vad säger de olika partierna i sina program om samhällets förhållande till produktionen?

¹² Den delen om planhushållning är numera uttrangerat ur det socialdemokratiska partiprogrammet. Istället har man infört ett litet indiskt repprick där man skiljer på marknad och kapitalism: ”Den renodlade kapitalismen ska hållas isär från marknadsekonomin. Den är marknadens destruktiva sida. Den betecknar ett maktsystem, där den som äger kapitalet ges rätten att bestämma över alla andra intressen, och där människors värde och rättigheter bestäms av deras ekonomiska lönsamhet. Detta maktsystem skapar ofrihet för alla andra än de stora kapitalägarna. Det skapar en ojämn fördelning, stora orättvisor och kraftiga sociala spänningar inom och mellan länder. Det leder till allvarlig exploatering av miljö och naturtillgångar. Därför är socialdemokratin ett antikapitalistiskt parti. Det krävs demokratiska motviker för att skapa de stabila spelregler som behövs för att marknaden ska fungera väl.” På det här viset reduceras socialismen till en fråga om ”ordning och reda”.

¹³ I Vänsterpartiets partiprogram formuleras det på detta vis: ”Valet mellan socialism och kapitalism är inte ett val mellan plan och marknad. Varje modern ekonomi behöver såväl planering som marknadsmekanismer. Dagens kapitalistiska ekonomi är kraftigt planerad och centraliserad. Planeringen sker dock utifrån enskilda kapitalägares behov. I ett socialistiskt samhälle ersätts kapitalismens odemokratiska styrning av företag, koncerner och karteller med demokratiskt framarbetade riktlinjer för ekonomins utveckling. Det samhälleliga inflytandet över investeringar och kreditgivning stärks.”

- Vad skiljer och vad förenar partiernas uppfattningar?
- Kan man urskilja några ideologiska skillnader?
- Om man jämför partiernas programmatiska uppfattningar med deras praktiska handlande i frågor om produktionen, samman, stämmer de?

Kapitel 6

Solidariteten

”Sina djupaste rötter har socialdemokratins idéer i övertygelsen om varje människas okränkbarhet och alla människors lika värde” – socialdemokratiska partiprogrammet.

Solidariteten - så som arbetarrörelsen beskriver den - bygger i stor utsträckning på vår övertygelse om **alla människors lika värde**. Men solidariteten bygger också på erfarenheter av ett ojämnt samhälle, som hindrar många människor att utvecklas och att få uppleva sitt egenvärde.

För att komma till rätta med sådana problem räcker det inte med att ge människor lika chanser i starten - ett liberalt synsätt. Människor måste få ständigt återkommande chanser och möjligheter om vi ska uppnå en verklig jämlikhet.

Detta förutsätter ett aktivt samhällsarbete, en medveten och solidarisk välfärdspolitik. Lönerna är då bara en del i en utjämningspolitik. Ska vi nå påtagliga resultat måste de flesta områden inom samhället präglas av en solidaritet som stärker de svagare och bredare gruppernas ställning.

Solidariteten har också ett intresse för envar. Det är en fördel för den enskilde om samhället är så ordnat, att vi får den bästa tänkbara omsorgen när vi mest behöver den, när vi blir sjuka eller gamla, arbetslösa eller råkar ut för en olycka och blir handikappade.

Solidaritet handlar därför om

- en socialistisk människosyn, präglad av hänsyn till och omtanke om varandra
- en medveten välfärds-/fördelningspolitik för trygghet och jämlikhet
- ett gemensamt ansvar för allas gemensamma bästa.

Idéer i teori och praktik

På det här området - solidariteten - finns det gott om exempel om man vill pröva idéerna i praktisk verklighet. Vi har valt att ta upp tre angelägna områden:

- den solidariska välfärdspolitiken - den solidariska lönepolitiken

- den internationella solidariteten

Den solidariska välfärds-/socialpolitiken

Grundtanken bakom den socialdemokratiska välfärdspolitiken en politik som är lika för alla. Alla har fördelar och alla bär bördorna. Man har dock gjort undantag från denna grundtanke, bl a när man infört inkomstgraderade bostadsbidrag. Det här är ”den möllerska socialpolitiken”.

Moderaterna talar om den onödiga ”rundgången”, där vi ger med ena handen och tar tillbaka med den andra. Resultatet blir en tungrodd, dyr administrativ apparat, säger de. Ge istället åt den som verkligen är i behov och låt dem som har råd klara sig själva.

Den här uppfattningen stämmer väl med moderaternas ideologi.

Problemet är att det är en uppfattning som delas av stora grupper långt in i ”våra” led. Vi har försummat att hålla diskussionen om den ideologiska grundtanken bakom vårt sociala välfärdsarbete levande. Vi måste göra den levande igen. Annars riskerar vi en återgång till den gamla fattigvårdsprincipen.

Avvägningen mellan egoism och solidaritet i välfärdspolitiken kan renodlas till tre grundståndspunkter:

- **Den rena marknadslinjen:** tillgång och efterfrågan bestämmer priset och omfattningen.
- **Principen om det minsta nödvändiga** (en socialliberal välfärdspolitik): en politik av ”oss” som klarar sig till förmån för ”dem” som inte klarar sig.
- **Principen om det bästa möjliga** (en socialdemokratisk välfärdspolitik): en politik som inte skiljer mellan ”vi” och ”de”. Det är en politik för alla. Den syftar till att ingen skall behöva räknas till de utslagna.
- Vad finns det för motiv för den rena marknadslinjen? Principen om det minsta nödvändiga? Principen om det bästa möjliga?
- Vilka konsekvenser får respektive handlingslinje för den enskilde individen, för samhället, för solidariteten?
- Hur ska vi motverka privatiseringen till förmån för det gemensamma, det solidariska?

Den solidariska lönepolitiken

Den solidariska lönepolitiken har en central roll i fackföreningsrörelsens ideologi. Den har otvivelaktigt också betytt mycket för en utjämning av lönerna inom LO-kollektivet. Att den är en nagel i ögat på SAF har väl inte minst avtalsrörelsen 1983 givit belägg för. Även inom LO-kollektivet utsätts den solidariska lönepolitiken för hårda påfrestningar, där bl a yrkesarbetarna ser löneklyftorna till tjänstemännen öka.

Den solidariska lönepolitiken kan dock inte stanna innanför arbetsplatsens portar. Den får effekter långt utanför inkomstfördelningens område. Lönepolitiken påverkar direkt villkoren i själva produktionslivet.

Eftersom den solidariska lönepolitiken alltid innebär en ”störning” i det ekonomiska livet - sett utifrån rena marknadsekonomiska utsiktspunkter - har fackföreningsrörelsen gång på gång tvingats tänka lite längre och fundera ut nya lösningar för att komma runt problem som annars kan bli allvarliga hinder för en ytterligare utveckling av jämlika löner. Man måste kunna kombinera jämlika löner med en balanserad ekonomisk utveckling, med realinkomstförbättringar och full sysselsättning. Så har exempelvis kraven på arbetsmarknads- och näringspolitik uppstått. Det är också upprinnelsen till löntagarfonderna.

Ett citat ur ”Lönepolitik för 80-talet”, LO-kongressen 1981, förstärker dessa resonemang:

”Lönepolitiken är en del av samhällsekonomin och får därför inte ses som en isolerad företeelse. Lönepolitiken måste med nödvändighet sammanvävas med alla övriga aktiviteter i samhällsekonomin, om reella förbättringar skall kunna ernås. Det är mot den bak, grunden man har anledning understryka, att när fackföreningsrörelsen ställer krav på ökade resurser och nya reformer på arbetsmarknads-, närings-, utbildnings-, eller socialpolitikens områden så innebär genomförandet av dessa krav, att vi tagit i anspråk en del av det ökade utrymme i samhällsekonomin som står till buds att fördela.”

Den solidariska lönepolitiken intar en särställning om man rätt ska förstå fackföreningsrörelsens ideologi i teori och praktik. Den kan ses som den axel kring vilken politik och program kretsat allt sedan LO-kongressen 1936.

Vill man studera facklig ideologi är det lämpligt att försöka följa den solidariska lönepolitiken genom åren, dess återverkningar på både näringsliv och samhälle. Det finns gott om material i form av kongressrapporter, förhandlingsprotokoll, LO-skrifter etc.

Exempel på frågor att arbeta med:

- Vilka mål har fackföreningsrörelsen (haft) för den solidariska lönepolitiken?
- Har dessa mål förändrats under den gångna femtioårsperioden? I så fall hur?
- Vilka resultat har uppnåtts?
- Vilka problem har man stött på?
- Har man kunnat lösa dessa? Hur i så fall?
- Vilka problem står vi inför i dag, när det gäller den solidariska lönepolitiken?
- Finns det några idéer om hur dessa ska lösas?

Citatet, som vi tidigare hämtade ur kongressrapporten om lönepolitik 1981, visar på hur beroende den solidariska lönepolitiken är av samhällsinsatser på olika områden. Det förutsätter ett fackligt-politiskt arbete av stor omfattning.

- Vad är det då för krav på samhällsinsatser, som fackföreningsrörelsen ställt och ställer? Vilka områden/frågor gäller det?

- Hur har de kraven uppfyllts?

- Är kraven lika oberoende på vilken politisk riktning som regerar, oberoende om det är hög, eller lågkonjunktur?

Den internationella solidariteten

”Proletärer i alla länder förenen Eder!”¹⁴

Den uppmaningen har följt arbetarrörelsen genom åren och har i dag kanske större aktualitet än någonsin tidigare. Kapitalet har snabbt internationaliserats och känner inga nationsgränser. Detta ställer allt högre krav på den fackliga internationella verksamheten.

Den internationella solidariteten inom arbetarrörelsen är inte enbart en fråga om i-landsarbetarnas solidaritet med u-landsarbetarna. Det är också en fråga om rena ”självbevarelsedriften” hos oss själva. Om vi någonsin ska kunna bjuda det internationella kapitalet ett kännbart motstånd, måste vi göra praktisk verklighet av devisen: ”Proletärer i alla länder förenen Eder!”.

Det räcker inte att driva kampen mot den internationella kapitalismen med fackliga medel. Vi måste också arbeta politiskt i de här frågorna.

Området - den internationella solidariteten - är enormt stort. Vi kan i den här skriften bara ta upp några bitar som exempel. Vi har då valt att ta dessa bitar ur två delområden:

- Det internationella fackliga arbetet - fackligt bistånd - Sveriges bistånd till U-länderna.

Det internationella fackliga arbetet - fackligt bistånd

När vi bedömer vad som händer ute i världen, gör vi det oftast utifrån vår egen måttstock. Det ligger ingenting konstigt i detta, men det gör att vi ofta förväntar oss att fackliga organisationer och fackligt arbete fungerar på samma sätt överallt. Vi behöver mer kunskap om detta!

Några ledfrågor:

- Hur ser det internationella samarbetet ut? Organisatoriskt? Verksamheten?

- Vilka möjligheter/hinder finns det för ett konkret fackligt samarbete över gränserna?

- Vad kan vi praktiskt göra för att exempelvis ett fackligt samarbete inom en internationell koncern ska fungera?

- Vad kan vi lära oss av de konkreta solidaritetsaktioner som vi känner till?

Studera några av de fackliga biståndsverksamheter som pågår/har pågått.

- Hur beskriver man målet för sin verksamhet?

- Vilka resultat har man nått?

¹⁴ Avslutande meningen i [Kommunistiska manifestet](#) av Karl Marx och Friedrich Engels.

- Hur kan man gå vidare?

Sveriges bistånd till u-länderna

Sverige är ett av de länder, som procentuellt ger mest i u-landsbistånd. Sverige har också under lång tid av u-länderna betraktats som ett föregångsland inte bara när det gäller biståndets storlek utan kanske framför allt för sin biståndspolitiska ideologi. Det gäller exempelvis uppfattningen om att biståndet till största delen skall vara obundet, d v s att det är mottagarlandet som bestämmer till vad och hur man använder biståndet.

Det har emellertid skett och sker en ganska markant förändring när det gäller biståndets inriktning och villkor.

Andelen bundet bistånd har ökat, kraven på en hårdare styrning av vad biståndet skall användas till markeras mera.

I budgetdebatten 1981 vände sig (s) i en motion mot riktlinjerna för den svenska biståndspolitiken. Man menade att på senare år har en rad nya instrument för samarbete med u-länderna skapats - instrument som haft kommersiell inriktning. Samtidigt har det länderinriktade biståndet minskat. Möjligheterna för det direkta biståndet att spela den roll i u-ländernas strävan till ekonomisk och social rättvisa och oberoende som det tidigare rätt bred politisk enighet om har försämrats.

(s) påpekar också att ekonomisk och social rättvisa är ett huvudsyfte med utvecklingssamarbete och att denna värdering måste präglade såväl biståndets utformning som valet av programländer. Förhoppningsvis kommer regimskiftet 1982 att innebära en positiv förändring.

Hur biståndspolitiken bedrivs, hur vår inställning till samarbetet med u-länderna ser ut är en god måttstock på den verkliga halten i vår internationella solidaritet.

1962 års riksdag fastställde centrala mål och principer för den svenska biståndspolitiken. 1977 gjordes en översyn av biståndspolitiken med 1962 års mål och principer som bakgrund.

- Hur ser dessa mål och principer ut?
- Vad har hänt - har det hänt något? - med den svenska biståndspolitiken under den här tjugoårsperioden?
- Finns det några väsentliga förändringar, när det gäller grundläggande mål och principer? När det gäller den praktiska tillämpningen?
- Om det gör det: vari består dessa förändringar?
- Rubbar förändringarna på något sätt biståndspolitikens mål och principer?
- Kan man se några trender i förändringarna?
- Vad kan förändringarna bero på?
- Rimmar dagens svenska biståndspolitik med vårt uttryck för internationell solidaritet? Varför? Varför inte?
- Kan vi utveckla den internationella solidariteten genom biståndsverksamhet? Hur?

Kapitel 7

Demokratisynen

Vi har tidigare försökt spegla olika synsätt på människan och hennes förhållande till andra och till samhället, den materialistiska grundsynen kontra den idealistiska. Där tonar fram väsentliga delar i en socialistisk människosyn.

Demokratin är ett tredje område, som i högsta grad berör vår socialistiska människosyn och självfallet också vår samhällssyn.

Det är viktigt att vi tar upp och klargör vad vi menar med vår demokratisyn och på vilket sätt denna syn påverkar - ska påverka - vårt sätt att arbeta på arbetsplatsen, i organisationen i samhället.

Om den **formella** demokratin - allmän rösträtt, yttrande - tryck - trosfrihet e t c - råder väl i dagens Sverige knappast några skiljaktiga uppfattningar inom organisationer och politiska partier, oavsett var de befinner sig på vänster - högerskalan. Extrema undantag finns naturligtvis.

Gäller det däremot **innehåll** i demokratin och **de reella möjligheterna** att utnyttja den formella demokratin framträder klara skillnader. För många är demokratin redan fullständig i och med att vi har allmän rösträtt och demokratiska fri- och rättigheter.

En sådan enbart formell syn på demokratin kan arbetarrörelsen aldrig acceptera.

LO-80-rapporten, som behandlades på LO-kongressen 1981, tar bl a upp vår demokratisyn. I en separat rapport från LO-80-utredningens demokratigrupp ägnas ett femtontal sidor åt att beskriva arbetarrörelsens demokratisyn. Här behandlas bl a

Helhetssynen:

att demokratin ska gälla inom alla områden, på alla nivåer och gälla alla människor.

Innehållet:

det räcker inte med att betrakta demokrati som en formell beslutsform, det är lika viktigt vad som ingår.

Förutsättningarna:

det räcker inte att ha den formella möjligheten att vara med, man måste också få förutsättningar.

Allas aktiva medverkan

det skall gälla alla - inte bara en elit.

Idéer i teori och praktik

Exempel på bearbetnings- och diskussionsuppgifter/frågor:

Gör en beskrivning av arbetarrörelsens demokratisyn - vad är det som skall präglade den? Vad motiverar ni detta med?

Skiljer sig denna demokratisyn från den som de borgerliga partierna ger uttryck för?

Skiljer den sig från kommunisternas (vänsterns) demokratisyn? Varför - varför inte? Beskriv skillnader/likheter!¹⁵

Försök finna motiv till dessa skillnader/likheter.

Hur fungerar demokratin - enligt vår demokratisyn

a) i dagens samhälle - lokalt - centralt

b) på arbetsplatsen

c) i den fackliga organisationen

- Vad finns det för glädjeämnen/brister?

- Vad är mest angeläget att ta itu med på kort sikt? På lång sikt?

Kapitel 8

Litteratur

Den här litteraturlistan tar bara upp några av de böcker och andra skrivna material som är användbara.

Mycket matnyttigt material finns också i kongresshandlingar av olika slag.

Vad är en ideologi?

[Sven Eric Liedman](#): Surdeg, Författarförlaget 1980

¹⁵ Det fanns inte då och än mindre idag någon anledning att ifrågasätta Vänsterpartiets demokratiska grundvalar: ”Att dagens demokratiska system är ofullkomligt innebär inte att den faktiskt uppnådda politiska demokratin och de formella fri- och rättigheter som den vilar på är ointressanta. Tvärtom är försvaret och användandet av dessa rättigheter en av arbetarrörelsens och vänsterns viktigaste uppgifter. Den politiska demokratin erövrades av arbetarrörelsen. Det finns ingen annan social kraft som i längden kan anförtros dess försvar. Den så kallade borgerliga demokratin är alltför värdefull för att överlåtas till borgerligheten.” Partiprogrammet 2004, reviderat 2016. Den demokrati vi har idag är det vi som vunnit och vi som försvarar. Den demokrati vi har idag kan naturligtvis utvidgas och det område som är mest eftersatt är den ekonomiska demokratin.

Reidar Larsson: [Politiska ideologier i vår tid](#), Studentlitteratur 1976

Lars Karlsson: Hur uppfattar socialisten tillvaron - vad vill vi göra med den? Kompendium, Runö 1980

Arbetarrörelsens ideologi i teori och praktik

Den materialistiska grundsynen

Rune Nordin: Fackföreningsrörelsen i Sverige 1, Prisma 1981

[Jan Lindhagen](#): Socialdemokratins program 1 och 2, Tiden 1972

Achton/Jensen: Pedagogik, en introduktion, Prisma 1980

Arbetet

Solidariskt medbestämmande, LO-kongressen 1976

Vad händer med arbetsmiljön, LO/Tiden 1981

Semester och fritid inför 80-talet, LO/Tiden 1981

Solidarisk personalpolitik, LO/Tiden 1981

Sven Lindqvist: Taylorismens anatomi, Tidskriften Tiden 1975

Produktionen

Edin/Hedborg: Det nya uppdraget, Tiden 1980

Framtid för Sverige, Tiden 1981

Arbetarrörelsen och löntagarfonderna, LO-kongressen 1981

Helhetssyn på samhällsekonomin, Brevskolan 1982

Solidariteten

Ledarartiklar ur tidskriften Tiden 1979-81; nr 1, 4/5, 10-79, 6-80, 7, 8/9 ,81

Lönepolitik för 80-talet, LO-kongressen 1981

Lönepolitik och solidaritet, Meidnerseminariet, LO 1980

Proletärer i alla länder, förenen eder, LO 1978

Ewald Jansson: Solidaritet över gränserna, Prisma 1980

Solidaritet hemma och ute, Brevskolan

SOU 1977:135 Sveriges samarbete med U-länderna

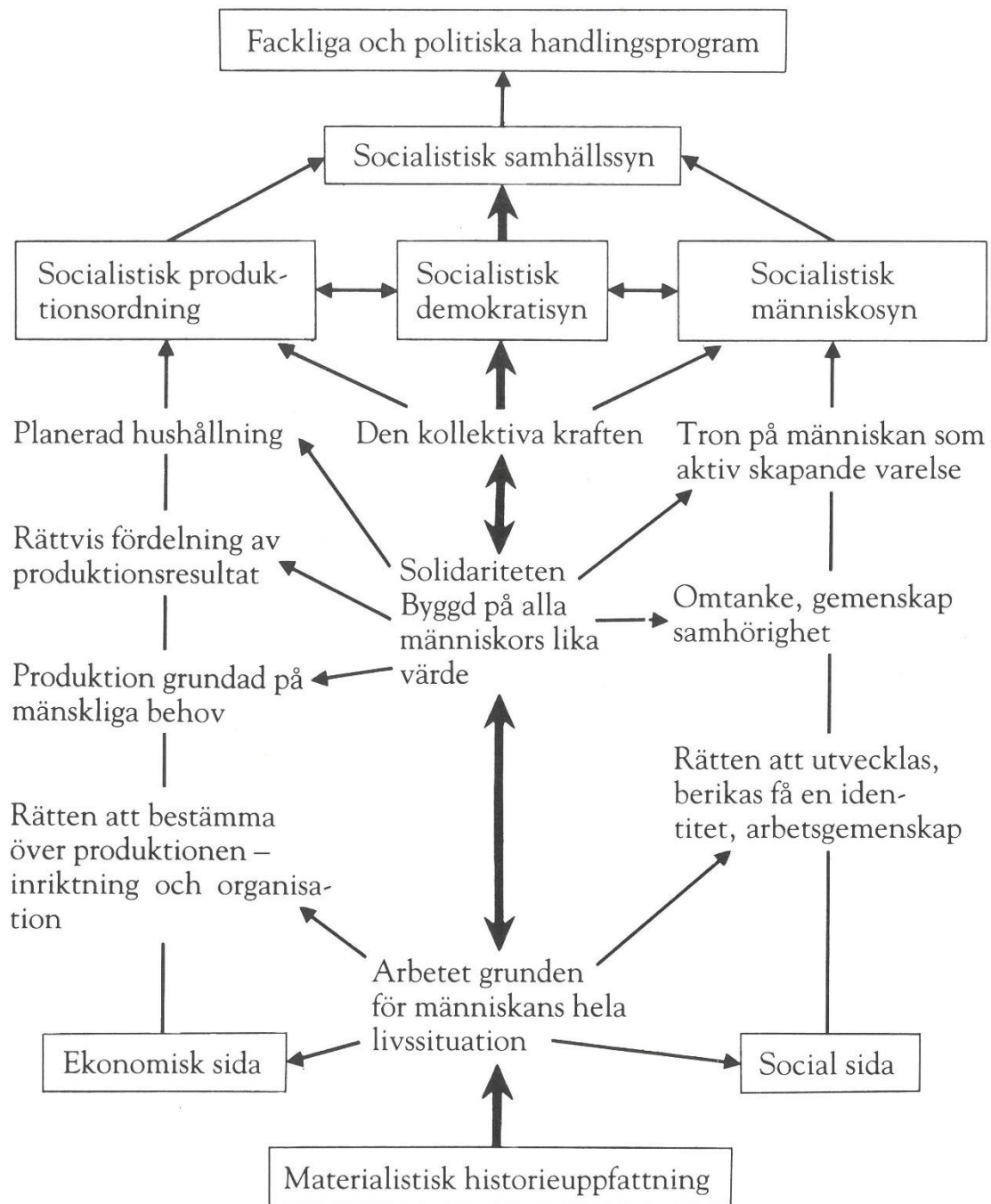
Arbetarrörelsen och en rättvisare världsordning (s)program 1978

Frågor och svar om bistånd, SIDA

Demokratin

Organisation och demokrati, LO-kongressen 1981

Nordal Åkerman red: Demokratibegreppet, Prisma 1972.

Försök till en schematisk beskrivning av arbetarrörelsens ideologi.